Írta: Pató Ágnes
2016. március 01. kedd, 14:45 - Módosítás: 2016. március 06. vasárnap, 09:47

Népi gyógyítás Jászladányban

„Minden átok reád földből árad s omol,

Viszont azon földnek gyümölcsétől oszol,

Kőnek, fűnek, fának ereje orvosol."

-Enyedi István-[1]

Bevezetés

Dolgozatomban Jászladány népi gyógyítását kívánom feldolgozni, ezen belül is az embergyógyítást. Néhány évvel ezelőtt a természetgyógyászat előtérbe kerülése az én figyelmemet is felhívta a természetes gyógymódokra. Elolvastam néhány gyógynövényekkel foglalkozó irodalmat, s kezdett egyre jobban érdekelni ez a terület. Ezért III. évfolyamos hallgatóként a jászladányi néprajzi kutató táborban a népi gyógyítás témáját választottam. A gyűjtés során kiderült, hogy a jászladányi emberek nagyon sok régi gyógymódot őriznek, s egy híres-neves gyógyítóval is büszkélkedhetnek. A gazdag anyag terjedelme és értéke arra buzdított, hogy tovább kutassak és lejegyezzem a feltárt adatokat.

Az adatközlőim mindegyike római katolikus vallású és jászladányi születésű. Ketten közülük cigány származásúak. Legnagyobb részük az 1920-as években született, de a legidősebb néni 1899-es születésű. Éppen ez ad lehetőséget arra, hogy a XIX. század végétől vizsgáljam a témát napjainkig, hiszen a szülők, nagyszülők történetei élénken éltek adatközlőim emlékezetében. Főként asszonyok mondták el tapasztalataikat, s ez azzal magyarázható, hogy a nők magasabb életkort érnek meg, s ők foglalkoznak inkább a "házipatikával", orvosolják gyermekeik és hozzátartozóik bajait.

Megvizsgáltam a község egészségügyi helyzetét is, hiszen az befolyásolta a népi gyógyítást. Ehhez szolgáltattak további adalékot Jászladány halotti anyakönyvei, melyekben a halálozási számokat és okokat áttekintve világosabb kép rajzolódott ki az egészségügyi viszonyokról.

A szakirodalom tanulmányozása mellett saját gyűjtésemre támaszkodtam. Magyari Márta 1979-es Szemmel verés-re vonatkozó kérdőívét és a Damjanich János Múzeum Adattárában található "Kérdőív népi gyógyítás gyűjtéséhez" c. anyagát használtam. A gyűjtés elrendezését a racionális és irracionális gyógymódok csoportosításával végeztem, de kitértem a technikákra és a felhasznált anyagokra is. Szólok a gyermekbetegségekről és a falusi specialistákról, akik fontos szerepet töltöttek be a falu életében.

Jászladány története

Jászladány a Jászság legdélibb települése. Területe 1994-ben 92,73 km. Lakosainak száma 6020 fő.[2] A lakosok zöme római katolikus vallású.

Valószínűleg 1067-ben tesznek róla először említést.[3] Egykor kertes település volt, ma tanyák veszik körül. Ezeken a tanyákon nagyon jelentős volt az állattartás, legnagyobb számú a szarvasmarhaállomány. Tartottak lovat és juhot is, de ezeket inkább a sertés váltotta fel. Társadalma hármas tagolódású volt: gazdák, iparosok, kubikosok.

Népessége a II. világháborúig emelkedett (1880-ban 7.058 fő, 1900-ban 8.957 fő, 1930-ban 10.088 fő), majd egyre csökkent.[4] A háború pusztítása mellett az elvándorlás volt ennek okozója.

A birtokviszonyokat erősen befolyásolta 1745-től a redempció. 1766-ban 175 redemptus és 56 irredemptus élt Ladányban. Nagy volt a zsellérek száma, ezekből később kubikos vagy vándormunkás lett. 1910-ben már jelentős számú kisiparossal rendelkezett a község. 1932-ben 163 kisiparos, 47 kereskedő, és 17 vendéglátós tevékenykedett, valamint 2 szálloda működött.[5] Később egyre emelkedett az ipari munkások száma, ami a birtokok elaprózódásának is köszönhető, mivel a kevés földből megélni nem tudók a nagyiparba vándoroltak. 1994-ben 40 kiskereskedelmi bolt működött és 16 a vendéglátóhelyek száma.
[6]

Egészségügyi helyzet

A múlt század egészségügyének legjelentősebb jogszabálya a közegészségügy rendezéséről szóló 1876. XIX. sz. te. volt.[7] Két részből állt. Az első rész egészségügyi kérdésekkel foglalkozott. Meghatározta azt, hogy a közegészségügy az állami igazgatás körébe

tartozik. Szabályozza az orvosi, szülésznői gyakorlatot, kórházak felállításának módját. A gyógyszerészetet mint közegészségügyi intézményt az állam felügyelete alá helyezi. Kötelezővé teszi a himlő elleni védőoltást, meghatározza a járvány elleni küzdelem teendőit.

A második rész meghatározza a közegészségügyi szolgálatot. Minden város, minden község, amely 6.000 lakossal bír, orvost tartanai köteles. Azt a községet, amely községi orvossal nem rendelkezik, egy ún. közegészségügyi körbe kell csoportosítani 6-10 ezer lélekszámig, ahol az orvosi ellátást a körorvos végzi. A törvény értelmében minden törvényhatóságban közegészségügyi bizottságot kell alakítani, melynek feladata a szülésznők, halottkémek kitanítása, a himlőoltások elvégzésének ellenőrzése, gyógyszertárak vizsgálata.

A törvényalkotás utáni évben (1877-ben) Jászladány már önálló orvossal rendelkezett Dr. Izsó Lajos személyében.

A vármegye egészségügyi személyzetének létszáma lassan ugyan, de emelkedett, ezzel a lakosság ellátottsága is javult. így volt ez Jászladányban is. 1906-ban még Dr. Izsó Lajos volt egyedül a községi orvos, de már egy gyógyszerész és 4 szülésznő teljesített szolgálatot.[8] 1914-re nőtt az egészségügyi dolgozók száma. Már két orvos: Dr. Schlegl László és Dr. Székely Sándor látta el a községet, továbbá Grüner Mór gyógyszerész és 6 szülésznő.
[9]

Ez a szám tovább nőtt 1932-re, amikor az orvosok száma 4-re emelkedett: Dr. Katona Zoltán, Dr. Nagy János, Dr. Muhi Gyula és Dr. Székely Sándor. Két gyógyszerész: Demoder és Rados, valamint Klein Jenő és 7 szülésznő teljesített szolgálatot.
[10]

Ezzel szemben a század végén a kórházi ellátottság igen elmaradott volt. 1883-ban ugyan a jászberényi kórházat közkórházzá alakítják Jászberényi Erzsébet Közkórház néven, de az ellátás nem volt megfelelő színvonalú. 1896-ban felavatták a Vármegyei Közkórházat, így javult a helyzet, ugyanakkor a két közkórházzal szemben 1910-re már 5 magánkórház működött.

Az 1876. évi VI. sz. te. értelmében a tiszti főorvos minden hónapban köteles volt jelentést tenni a közigazgatási bizottságnak a megye egészségügyi állapotáról. A jelentés részletezi az előforduló betegségeket, jelenti a himlőoltások végrehajtását, beszámol a kéjhölgyek számáról, ill. ellenőrzésükről, az előforduló kuruzslási esetekről.

A megbetegedések között gyakran szerepelt eleinte a malária, de a mocsarak lecsapolásával megszűnt. Nagy számban fordulatak elő a heveny fertőző betegségek. (1. melléklet)[11]

Ezek közül a legnagyobb halálozási arányt a diftéria okozta. Második helyen állt a vörheny. Az elrendelt oltások hatására a himlőben megbetegedettek és főleg az elhaltak száma egyre csökkent, s az 1900-as évektől ennek a betegségnek nincs halálos áldozata. Óriási pusztítást okozott az 1892-93-as kolerajárvány. Jászladányban ebben az időszakban megbetegedés nem történt, ami köszönhető annak, hogy a lakosság nem a fertőzött folyóvizet fogyasztotta, hiszen a község ártézi kúttal rendelkezett.

A századfordulótól a kor veszedelmes betegsége volt a tüdőgümőkór. (2. melléklet)[12]

Az okok a lakosság életmódjában, szociális körülményeiben keresendők. Egy házban több család élt együtt, közösen használták az evő- és ivóeszközöket, az ágyneműt.

1908-ban új törvény születik, amely az eddigi 6.000 helyett 5.000-es lélekszámnál írja elő az orvosi állás rendszeresítését. Az 5.000 lélekszámnál kevesebb lakosú községet a törvényhatósági bizottság orvosi körbe osztja. Az 1936-ban született törvény ezt a lélekszámot meghagyja, de a közegészségügyi körök létszámát nem maximalizálja.

A második világháborúig terjedő időszak fontos állomása 1922, amikor megkezdte működését a Bábaképző Intézet. Új vonásként jelentkezett a megelőző tevékenység, ezen belül pedig az anya- és csecsemővédelem kiemelt szerepe. Ezt a feladatot látták el a Stefánia Szövetség fiókintézetei is. Az általános betegségmegelőző tevékenység összehangolását 1927-től az Országos Közegészségügyi Intézet végezte, az általános egészségvédelmi feladatokat pedig a Zöldkeresztes Egészségvédelmi Szövetség 1941-től. 1915-1933 között a vöröskeresztnek helyi fiókja is működött, majd ennek feladatát az 1933-ban megalakult Stefánia Szövetség vette át.

Ezeknek az intézményeknek a működése lehetővé tette a hatékonyabb munkát, s ennek eredményeként az 1920-1944 közötti időszak nagy fejlődést hozott a közegészségügyben. A védőoltások segítségével a korábban a lakosságot tizedelő fertőző betegségek lényegesen kevesebb áldozatot szedtek. A kolera teljesen megszűnt, csak a második világháborúban a frontról hazatérő katonák voltak bacilushordozók.

A diftéria elleni nagy számú védőoltásokat elsőként az országban ebben a vármegyében kezdték adni, s így egyre kevesebb megbetegedés fordult elő és jóval alacsonyabb lett a halálozási arány.

Az influenza, szamárköhögés, bárányhimlő még rendszeres volt. A fertőző betegségek közül még mindig a tbc jelentette a legnagyobb veszélyt (3. melléklet).[13] Nem tudták feloldani a falu és város egészségügyi ellátottságának színvonalbeli ellentétét sem. Az alacsony életszínvonal és a tudati elmaradottság csökkentette a munka hatékonyságát. A legnagyobb hátrányt azonban a II. világháború jelentette, melynek pusztításai derékba törték a folyamatos fejlődést és befejezése után szinte mindent elölről kellett kezdeni.

Halotti anyakönyvek vizsgálata

Jászladány egészségügyi helyzetének megítélésében jó segítséget nyújtott a halotti anyakönyvek vizsgálata. Egyrészt azért, mert feltüntették az adott évben elhalálozottak számát, másrészt a halálozási okokat is bejegyezték. Így kiderült, hogy mely betegségek voltak a leggyakoribbak, milyen járványok pusztítottak a lakosság körében és az orvostudomány akkori állásáról is képet kaphatunk.

1852-től latinul ugyan, de már feltüntették az anyakönyvekben a halálozás okát. A következő kifejezések fordultak elő :

apostema = tályog

apoplexia = gutaütés

catharus = nátha

delirium = tébolyodás

febris = láz

hydrophobia = veszettség

debilitas = gyengeség

chiragra = köszvény (kézen)

podagra = köszvény (lábon)

kolera[14]

Ha előfordulásuk gyakoriságát is megvizsgáljuk, akkor feltűnik, hogy nagy számban pusztították Jászladány lakosságát a fertőző betegségek, súlyos problémát jelentett a gyermekhalandóság és a ma már egyszerű esetnek tűnő láz és nátha is szedte áldozatait.

1869-től magyar nyelven vezették tovább a halotti anyakönyveket, ami pontosabb és árnyaltabb bejegyzéseket tett lehetővé.[15] A továbbiakban három korszakot vizsgálok meg:

I. 1870-1875

II. 1890-1895

III. 1920-1924

Az első korszak azért érdekes, mert a magyar nyelvű bejegyzések kezdetének korát idézi,

tehát a legkezdetlegesebb formát reprezentálja. A második a XIX. század végének fejlődését mutatja meg, a harmadik metszetet pedig azért választottam, mert jól példázza a XX. század ugrásszerű minőségi változásait.

Az 1870-es években 99 halálok szerepelt az adatokban. (4. melléklet)[16] Ez az igen nagy szám a következő okokra vezethető vissza:

1. Ekkor még az elhalt hozzátartozói diktálták be a halálozási okot, s nem nevezhetjük szakszerűnek az így felvett adatokat. Több elnevezés takart egyfajta betegséget, ezért szembetűnő a vizsgált okok sokfélesége.

2. Gyakori a halál okaként a betegség megnevezése, illetőleg a betegség külső megnyilvánulásának megnevezése.

3. Egyes betegségek többféle néven szerepeltek, jó példának látszanak erre a tüdőt megtámadó betegségek: tüdőlob, tüdősorvadás, tüdővész, tüdővizenyő, tüdőgümősödés, tüdőüszög. A kórok között nagy az átfedés, s gyakran a rokonok sem voltak tisztában a pontos meghatározással.

4. A pontatlan meghatározások gyakran csak körülírták a halál okát: pl. agyonrúgta a ló, fejbeütés, kútbaesés, a kocsi összetörte, napszúrás, sebek stb.

5. Az újszülöttek halálozási okait a következő módokon variálták: gyengeség, ászkor, nehézkor, koraszülemény. Az időskorúak pedig főleg aggkor, végelgyengülés, sínlődés következtében haláloztak el.

Az adatokat megvizsgálva feltűnik az 1873. és 1874. évi kiugróan magas halálozási szám. 1873-ban a kolera, 1874-ben pedig a himlő volt a felelős ezekért a nagy számokért. (5. melléklet)

A II. vizsgált szakasz már rendezettebb képet mutat.[17] Jelentősen csökken a feltüntetett halálozási okok száma (6. melléklet), holott már újonnan felfedezett betegségek is bekerültek a listába: agydaganat, bélcsavarodás, méhrák, tüdőgümőkór.

Megállapíthatjuk tehát, hogy az eltelt 25 év igen nagy fejlődést hozott az orvostudományban. Kiterjettebb vizsgálat alá vették az emberi agyat, ezt mutatják az alábbi betegségnevek: agy vérömleny, agyszélhüdés, agydaganat, agyvérzés, agylob, agyhártyagyulladás, agylágyulás, agyguta, gümős agyhártyalob. Nagyon elterjedtek voltak a különböző lob-ok (gyulladások), szinte minden szervet megtámadhattak: agylob, bélhártyalob, hashártyalob, hörglob, mellhártyalob, roncsoló toroklob, veselob. Visszaszorultak a körülményes megfogalmazások. Az elhaltak száma egy év kivételével 200-300 fő között mozog, nincs kiugróan magas adat. (5. melléklet) Az újszülöttek megbetegedéseinél még mindig vezet a nehézkor, gyengeség és az ászkor.

Újabb 25 év elteltével, a XX. századba lépve óriási változásokat tapasztalhatunk.[18] Már nem a rokonok, hozzátartozók meghatározására kellett hagyatkoznia a halotti anyakönyv vezetőjének, hanem az orvos diktálta be a halálozási okot. Ezek száma nem változott nagymértékben (7. melléklet), de rengeteg új betegségnév került fel a listára: felfedezték az angolkórt, az érelmeszesedést, az epilepsziát, gégerákot, influenzát, vakbélgyulladást, maláriát. Feltárták a rákos megbetegedések különböző fajtáit és a szívbetegségeket.

A pontos meghatározások ámyaltabbak, használták az idült, heveny, gennyes betegségjelzőket. A nagy igyekezet azonban okozott elferdült, körülményes szerkezeteket: elölfekvő lepény következtében elvérzés, önakasztás által okozott fulladás. Az elhaltak száma szintén 200-300 között mozog, nincs jelentős eltérés. (5. melléklet)

A népi gyógyításról

A népi gyógyítás fogalmát egyes kutatók teljesen nyilvánvaló terminusként kezelik, másoknak problémát okoz a meghatározás.

Hoppál Mihály—Törő László összefoglalása Szendrey Zsigmond meghatározását veszi át, mely szerint: *"Néprajzunknak a népi orvoslásról szóló fejezete azt a néphit-tömeget és azokat a népszokásokat gyűjti egybe, amelyek az emberi és állati betegségek gyógyítására vonatkoznak."* [19] Cs. Pócs Éva is a hitvilág részének tekinti a népi orvoslást, ezt támasztja alá Hoppál Mihállyal 1970- ben összeállított kérdőíve. [20]

Vajkai Aurél jóval korábbi (1948-as) véleménye túlmutat ezen a magyarázaton: *"A népi orvoslás betegségekkel és gyógymódokkal foglalkozik, ezért nem korlátozódik kizárólag hiedelmekre, de az is helytelen, ha a gyógyeljárásban mindig az ésszerűséget, a tapasztalati magvat keresik."*
[21]

A hit és a tapasztalat ősidőktől fogva meghatározta az ember életét. Megfigyeléseit, hiányzó tudásanyagát hiedelmekkel, babonákkal pótolta. Megismerte a növények élettani hatásait, s alkalmazta azokat. Ám már ekkor léteztek olyan specialisták, akik tudatosan felvállalták a gyógyító szerepet: ők a varázslók, a sámánok. Ez a felhalmozott tudásanyag adhatta az alapját a hivatalos orvostudománynak. Galénus, Hippokratész nagy hatást fejtettek ki munkájukkal saját korukban, de a későbbi századokban is. A középkorban a műveltség, így a tudományos ismeretek összefonódtak a vallási központokkal, de a természettudományok lendületes fejlődését a technikai forradalom indította el. A népi gyógyítás és a hivatalos orvostudomány viszonya állandóan változott, de mindig erős kölcsönhatás létezett e két terület között. Az orvostudomány merített a népi gyógyítók ismereteiből, de vissza is hatott arra. Ezt a tényt igazolják a XVI. századtól megjelenő orvosbotanikai munkák, melyek mindkét rétegből merítenek, s kritikus mérlegelés után közlik a korabeli tudásanyagot. Ilyen munka Melius Juhász Péter 1578-as Herbáriuma vagy Pápai Páriz Ferenc a tudós orvosdoktor elsőként 1690-ben kinyomtatott munkája a Pax Corporis. Hallatlan népszerűségre tett szert a mű, nyolc évtized alatt kilencszer nyomtatták ki, tehát óriási űrt pótolt.[22] A szerző szándéka a következő volt: *"Nem akartam én itt az ebben tudósoknak értelmeket megfogni, nem is azoknak írom, hanem a házicselédes gazdáknak s gazdaasszonyoknak és az igyefogyott szegényeknek, kiknek nincsen mindenkor kezek ügyében értelmes orvos, kiváltképpen falun, ahol hamarább talál segédet a beteg barom, mint a beteg ember."* [23] A mű másik nagy erénye az, hogy magyar nyelven szól az olvasókhoz. A többszöri kinyomtatás mellett kéziratos másolatok is születtek a könyvről , csakúgy, mint a többi hasonló munkáról. Ezeknek a másolatoknak a terjedése tette lehetővé többek között az új szemlélet behatolását a népi gyógyításba.

A XIX. században a kémiai ismeretek fejlődésével a tudományos alapokon nyugvó orvoslásnak is be kellett látnia, hogy a népi gyógyászat racionális elemeinek átvételével (főként a gyógynövények kedvező hatására gondolok) tovább gazdagodhat az orvostudomány. Századunk 30-as éveitől nagy szakadék támadt a két terület között a kuruzslók, "angyalcsinálók" működését tiltották. A népi gyógyítás elemei egyre fogyatkoztak, de még ma sem állíthatjuk, hogy teljesen eltűntek volna. Ezt bizonyítja az a sok adat, amit munkámban feldolgoztam. Sőt napjainkban reneszánszát éli a gyógynövények vizsgálata. Ma már azonban ezt a területet természetgyógyászatnak hívják, hiszen tudományos ismereteken nyugszik.

Most konkrét példákon keresztül szeretném bemutatni, hogy a népi gyógyítás hogyan élt Jászladányban a század elején, s milyen elemei maradtak fenn napjainkban is. Ladányban az orvoslás helyzetét nagyban befolyásolta a településszerkezet. Nagyon sok tanya húzódott a falu körül, s az ott élő emberek szerény anyagi körülményeik, s a távolság miatt sem keresték fel a falu orvosát, csak valóban súlyos esetben; inkább otthon próbálták kezelni a bajt. Jellemző volt ez a belső részen lakókra is. A szülőktől nagyszülőktől hallott módszereket alkalmazták, a kipróbált fortélyokban bíztak meg: *"nem mentek mingyán az orvoshoz."* Ha hallották, hogy a szomszéd mivel gyógyítja a fájós lábát, ők is megpróbálták a gyógymódot és szívesen adtak tanácsot a többi rokonnak, ismerősnek.

Gyűjtésem során először kissé bizalmatlanul, de kedvesen fogadtak a falubeliek, s a beszélgetés előbb-utóbb a rontásokra terelődött. A falu hitvilágában fontos szerepet foglaltak el a boszorkányok, szemmelverők, táltosok. Még ma is élnek olyan idős asszonyok Jászladányban, akit boszorkánynak tartanak, s számos csudálatos történetet mesélnek róluk. Sőt az adatközlőim legnagyobb része még ma is hisz a szemmel verésben és meg tud nevezni olyan személyeket, akiket megrontottak mostanában.

Ezeket az eseményeket általában memorat (élménytörténet) formában mesélték el, általában saját maguk voltak a főszereplői.[24] Érdekes megvizsgálni a rontó személyét, a rontás idejét, körülményeit és a megelőzés vagy gyógyítás lehetőségeit. A rontókat, boszorkányokat idős asszonyként jellemezték, s nem a szépségükről voltak híresek:
"Apámnak vót egy nagybátyja, annak meg egy felesége. De az olyan csúnya vót, akár a világháború, még mink is féltünk tölle, mikor kigyött a tanyára."
Általában azonban olyan asszonyok tudtak szemmel verni, akiknek nem volt családja. Valaki közülük nem volt tudatában annak, hogy árt a szeme, mások tisztában voltak vele, s igyekeztek megóvni környezetüket a bajtól. "A kislányával sétált egy asszony az utcán, s összetalálkozott egy ilyen ártó szemű nővel. így szólt hozzá a rontó:

—Fordítsd el a kislyányt!

Ezután szembeköpte a babát.

—Ne haragudjál kislyányom, ront a szemem és nem akarom megrontani a gyereket."

Mások rossz szándékkal használták ezt a képességet és haragosukat vagy azok állatait rontották meg. (Gyakran a szomszéd tehenének apasztották el a tejét.)

A boszorkányok főként az éj leple alatt hajtották végre gonosz cselekedeteiket, gyakran állatbőrbe bújva: *"vót olyan, hogy macska képibe jelent meg."* Az egyik falubeli asszonyról állították, hogy mindig macskabőrbe bújt és hogy felfedjék kilétét, egy alkalommal megpatkolták. Szomszédja mesélte, hogy másnap kezét, lábát a dunna alá húzva feküdt, mert nem akart szégyenszemre patkolt végtagokkal mutatkozni.

A rontásra nagyon fogékonyak voltak a csecsemők, a kisgyerekek; elég volt rájuk nézni, vagy agyondicsérni őket. A megrontott csecsemő *"az csak sivalkodott, sivalkodott, se nem ett, se nem szopott semmit."* Ha meg akartak bizonyosodni a rontásról, a következő módon kellett eljárni:
"Mosdassátok meg 3 kanál vízbe és mérjétek vissza! Ha több akkor megrontották!"
. Ha tisztázni akarták a rontó személyét, azt a tanácsot kapták:
"Hazamentek, forraltok tejet, langyos tejben megfürdetitek a kislyányt, az ajtóba teszitek. Akkor megin egy óra múlva, bejjebb teszitek, aztán megin. Aki legelőször bemegy, zavarjátok el!"
. Nagyon jó módszernek tartották a gyerek megfüstölését, mosdatását. Számított az időpont is -az éjfélt javasolták- és a fürdővizet a rózsafa tövébe kellett önteni,
"mégpedig azért, mert a boszorkányok nem szeretik a rózsaillatot és elmennek."
A másik módszer a hurokvetés volt. Lesben kellett állni, s az éjféltájban érkező boszorkányra rárántani a hurkot, aki abban a pillanatban vissza változott emberré. Aki boszorkánnyal találkozott az furcsa nyomást érzett, mintha agyonnyomná valami. Elriasztásukra sós kenyeret vagy szalmaszálat tettek ki az ajtóba, ablakba, s keresztbe tett lábbal feküdtek az ágyban. A következményeket úgy tudták elhárítani, hogy a rontó hajából szakítottak. A megrontott mellett elégették, s rászórták a hamut. Az állatok védelmére más volt a megoldás:
"Azt is hallottam, hogy a hasznot el ne vigyék, akkor hajnalkor Szent György napján fölkeltek, oszt vizes lepedőt húzgáltak a házon körül."

Ezek a hiedelmek nagyon élénken éltek, a ladányi emberek világában fontos szerepet játszottak. Úgy gondolom, ennek is köszönhető, hogy népi orvoslásukban gyakran találkoztam irracionális gyógymódokkal, vagy a racionális módszer misztikus elemekkel való vegyítésével. Igen gyakori volt például az árpa gyógyításánál a ráolvasás, a másra hárítás, továbbá a bőrbetegségeknél is előfordult. Egyszerűbb változatuk csak egy kívánság: *"Ragadjon terád!"*. Vagy azt is mondták:
"Dörgölje meg, oszt dobja el!"
A hosszabb változat összekapcsolódott az újholddal.
25

A ráolvasást újholdkor mondta a beteg háromszor, közben a földön guggolva ujjal kis gödröt ásott, a gödörből kis gazt húzott ki, s azt forgatta a szeme előtt szintén háromszor. A gyógyítás másik formáját szótlanul végezték: visszakézből (bal kézzel) lekaszálták háromszor.
[26]

Alkalmaztak ráolvasást torokfájásra is: *"12 évesek voltunk, s fájt a torkunk. A kemence még nem hűlt ki a kenyérsütés után. A padkára kellett ülnünk, s anyánk megnyalta az ujját, s még a kemence falára keresztet rajzolt, ezt mondta:*

Földanyókám, torkom fáj.

Néked panaszkodom nem másnak."[27]

Az árpa gyógyítására az anyatej mágikus erejét is felhasználták: *"Akkor így szokták a régiek, akinek kicsije vót, belespriccelt, belefejt a szemibe."*
De hatásosnak tartották azt is, ha porcukrot fújtak a beteg szembe.

A tyúksegg elmulasztására többféle irracionális eljárást is alkalmaztak: *"A kezem tele vót tyúkseggel. Aszonták, kenjem meg ződbíkával. Hát csak az vitte le, mer azóta nem vót."*
A kenegetésre más szert is használtak:
"Van nektek galambotok. Mikor elvágják a nyakát, hát csepegtessétek rá a vérit!"
Az olyan titokzatos betegséget pedig, mint a frász, csak mágikus módszerrel lehetett gyógyítani:
"Ha frász vót, a kicsik kaptak egy frászt - vót fogfrász, meg ilyesmi -, akkor az inget letépték róla, kivitték, oszt a háztetőn keresztülhúzták, aztán el kellett ásni. Utána helyregyött."
A félbevágott almával való bedörzsölés lehet, hogy önmagában is hatásos lett volna a sebgyógyításban, de ehhez az egyszerű eljáráshoz irracionális elemeket is kapcsoltak. Futósömörre a bedörzsölés után az almát cérnával átkötötték, a cérnára még kilenc csomót kötöttek, az ereszaljában elásták, s pisiltek rája minden nap.
[28]

Másik variációban a keresztúton kellett eldobni a felhasznált almát. Aki meglátta ezt az almát, arra szállt a betegség. A racionális gyógymód irracionális elemekkel való vegyítésének szép példáját adják a helybéli javasasszonyok. Gyógyításaikról szóló beszámolókban gyakran hangzanak el a következők:
"Akkor még ezek az öregasszonyok rá keresztet vetettek, meg hókusz-pókuszt, mit tudom én, hogy mit mondtak, de nem úgy hogy mink is értettük, csak úgy lassabban. Meg a keze mindig

járt ottan a fájdalom felett. Ez csak olyan babonaság"
- fűzi hozzá az adatközlő jó megfigyelőkészséggel. Tehát a kikevert kenőcs nem elég, kell hozzá egy kis "hókusz-pókusz". A falusiak keze ügyében ott volt a háziszappan, s az ezzel való mosdást ki is egészítették például a bőrbetegségek, kiütések orvoslására:
"Fekete inget kifőztek. Fateknőbe tették, oszt ilyen háziszappannal körbecsinálták, mán bedörzsölték. Oszt a gyereket beletették, oszt úgy mosták az inggel. Ötödik napra nem vöt rajta semmi."
Igen szép történetet gyűjtöttem egy másik mosdatással kapcsolatban is:
"Aszonták, szőr van a gyerekbe oszt azér rí. Kenyeret keresztbe tett karral a teknő négy sarkára tettek, oszt fürdettük a gyereket. így keresztbül vissza belehúztuk a kenyeret a vízbe a gyereken keresztül. Mikor megfürdött a gyerek, kivettük, oszt egy fehér ruhán átszűrtük a vizet. A kenyeret kivettük, jól szétnyomkodtuk, benne vótak a szőrök."
A hagyományosan mágikusnak számító tárgyak is szerepet játszottak a gyógyításban, nagy fontosságot tulajdonítottak a paraliturgiának. Egyik adatközlőm mesélte, hogy karácsonykor egy üveg szentelt bort tesznek a karácsonyfa alá és újévkor isznak először belőle. Bánnilyen betegségben szenvednek, mindig segít. Az erősen vallásos családok mélyen hisznek a szentelt tárgyak jótékony hatásában. Szentelt barkát tartanak otthon, ami még a villámcsapástól is véd. Az ima védő erejét is fontosnak tartják:
"Mi gyerekkorunkba sohase vótunk betegek. Senki a családban. Igaz, hogy nagyon vallásos vót édesanyám. Rengeteget imádkozott."
- mondja egy 85 éves özvegyasszony. Megállapíthatjuk tehát, hogy a Jászladányi népi gyógyítás gyakran élt irracionális módszerekkel, de ma már nem jellemzők ezek az elemek. A ráolvasásokat már nem alkalmazzák, de a szemmelverés hite még mindig él.

A népi orvoslás módszereinek másik csoportjába tartoznak a racionális gyógymódok. Ezek megfigyeléseken alapulnak, felhasználják a ház körül található emberi-, állati-, növényi - és ásványi eredetű anyagokat. A hivatalos orvostudományból ellesett praktikákat is ide sorolhatjuk, továbbá a kenőasszonyoknak nevezett falusi specialisták módszereit is. A gyógyító technikák gazdag tárházát találjuk meg Jászladányban, melyek a következők:

- lemosás
- borogatás
- kenés

- dörzsölés

- öblögetés (gyógynövényből készült teával vagy alkohollal)

- inhalálás

- ital

A legegyszerűbb és legelterjettebb technika a borogatás volt. Ennek első változata a hideg vizes borogatás. Ezt használták köhögésre, torokfájásra egyszerűen a nyakra kötve. Alkalmazták megrándult, kificamodott testrészre és égési sérülésre is. A rovarcsípés helyét már ecetes vízzel borogatták, de ez használt fejfájáskor is. A borogatás további formáihoz már növényeket és egyéb anyagokat is felhasználtak. A fájós fülre sót vagy korpát melegítettek és ruhába kötötték. A rándulásra többféle megoldást is találtak:

1. Dohánylevelet kentek be mézzel, ezt tették a fájós testrészre, végül dunsztkötést raktak rá.

2. Ez a változat sokkal bizarabb: vizeletet kevertek össze sárgafölddel, agyagosra készítették, s ezt tették a rándulás helyére.

A kelésre, *"ha nem vót megérve, akkor paradicsomot tettek rá, hogy érlelje"*. A szúrt sebre, körömgyulladásra, kilisre használták a szappanos kovászt: a háziszappant lereszelték, tejfellel meg liszttel összekeverték és ettől kifakadt a seb. Szúrt és vágott sebnek egyaránt jót tett a vöröshagyma héja:
"Még most is ajánlom mindenkinek a vöröshagymát, mer bele se ragad a ruha, föl se kell a sebet szakítani. Addig, amíg ott valami piszok van, azt kiszívja, kifőzi oszt kész. Én azt most is használom".

A sebgyógyítás másik univerzális gyógyszere az útifű levele. Megmosták, megnyomkodták

vagy összetörték, hogy leveddzen és úgy tették a sebre, majd bekötötték. Ugyanúgy használták a farkasalma levelét is, ez főként a cigány családoknál volt elterjedt.

Ha méhcsípésnél a fullánk benne maradt a daganatban, mustármagos borogatást tettek rá, ettől kijött a sebből a fullánk.

A borogatás mellett sűrűn alkalmazták a lemosást is. Árpára, begyulladt szemre meleg kamillateás lemosást javasoltak. A vágott sebet hipermangános vízzel mosták le, így fertőtlenítették. (Ez a módszer nyilván a hivatalos orvostudományból került a népi gyógyítás körébe.)

Nagyon kellemetlen betegség volt a viszketegség, de azt tartották, hogy akinek sós a vére, nem kapja el. Ám ha mégis meg volt a baj, a következőt tanácsolták: *"Házi szappannal langyos vízbe napjába tízszer is mossa meg!"*
Ettől nagyon szépen begyógyult a bőr. De a bőrbetegségek közül a tyúkszemet is tudták gyógyítani:
"Vályogot tegyé ki egy lavórba a napra, oszt ha mán megkelt, tedd bele a lábodat!"

A kenésnél szintén kiterjedt volt a felhasznált anyagok köre. A kenőasszonyok a rándulást szappanos kézzel kenegették, masszírozták, de a háziszappan a pattanásokat is eltüntette. Az ízületes testrészt a cigányok sündisznó zsírjával kenték be.

Tojásfehérjét alkalmaztak az égett bőrfelületen és disznózsírral kenegették az ótvart.

A dörzsölés használt fejfájásra, amit fodormenta levelével végeztek.

"A kullancsot a cigeretta bagós végivel kellett megdörzsölni, akkor kijött."

A torokfájást, mandulagyulladást öblögetéssel gyógyították. *"Dianás vízzel kellett öblögetni naponta négyszer-ötször. Egydecis pohárba egy kávéskanálnyi dianát kellett tenni. Négy-öt nap*

múlva meggyógyult az illető."
Tüszős mandulagyulladásra:
"szódavízzel vagy szódabikarbónás vízzel kellett naponta öt-hatszor gurguláznunk".
[29]

Az inhalálás nagyon hatásos volt meghűlés esetén: *"Azt nagyanyáméból tanultam: kamillateát megfőzni forróvízbe, föléhajolni, letakarni magamat oszt belélegezni. Akkor az orrom is tisztul, ha homloküreg-gyulladásom vót, az is megindult, ha köhögök az is feljön, jobban felszakadozik. Ez most is így van, meg régen is így vót".*

A betegségek megelőzésére és gyógyítására jól bevált háziszernek tartották a bort és a pálinkát. Torokgyulladáskor elég volt vörösbort inni, s hasonlóképp a vérszegénységen is segít a napi két deci jó vörösbor. A ladányiak szerint a pálinka a legmegfelelőbb fogfájás vagy magas vérnyomás esetén.[30] Előfordult, hogy gyomorrontásra a felnőttek egy kupica rumot ittak meg.

Az alkoholfogyasztáson kívül a teázás sokszor segített a bajban. S ezzel el is érkeztem a népi gyógyítás másik fontos kérdéséhez: a felhasznált anyagok problémájához, amelyről részletesen is szólnék. A technikák számbavételénél ugyan már érintettem ezt a témát is, de a jobb áttekinthetőség és az alaposabb feldolgozás érdekében ebből a szempontból is megvizsgálom a gyűjtött anyagot.

Használtak emberi, állati, növényi és ásványi eredetű anyagokat. A teázáshoz kapcsolódva először az alkalmazott gyógynövényeket veszem sorra. A legáltalánosabb a kamilla, vagy ahogy a ladányiak mondják a szekfű, székfű használata volt. *"Mink magunk gyűjtöttük, de csak szikes fődön, az vót a jó. Nem ám az út mentén, azokat a mindenforma... Az nem vót jó. Hanem a határba. Gyűjtöttük, megszárítottuk."*
A belőle készült teát itták megfázásra, köhögésre és inhaláltak is vele; tisztította a légutakat. Alkalmazták a kamillát gyulladt szem, árpa gyógyítására is borogatás, lemosás formájában.

Gyakran és eredményesen használták az útifüvet is. Főként sebgyógyításnál, vágott, szúrt sebeknél tett jó szolgálatot. A frissen szedett levelet megnyomkodták, összezúzták és így helyezték a sebre.

Szintén sebgyógyításra szolgált a farkasalma levele, alaposan megmosva tették a megfelelő

helyre. De rendelkezett egy sajátos tulajdonsággal, ti. az illatával, amely miatt különös feladat megoldására is képes volt: elűzte a bolhákat. *"Egy öllel szedtem, aztán betettük az ágy alá. Másnapra nem lett egy szem bolha se. A szagától elmentek."*

A gyerekek hasmenését vadgesztenyével kezelték. A termést meghéjazták, egy picike vízben összetörték és egy kávéskanálnyit etettek meg a hasmenéses gyerekkel.

Fejfájáskor a fodormenta levelével dörzsölték meg a homlokukat.

A köhögésre többféle teát ittak: hatásos volt a hársfából, bodzavirágból vagy csipkebogyóból készült tea is.

A heptika (tüdővész) ellenszere az akácvirágból készített tea volt.

Fülfájásra használták a kövirózsát, melynek már népies elnevezése is utal a használatára. Nevezik fülfűnek, filfűnek, fülcsavarónak. *"Itt a szomszédba vót, úgy hítták azt, hogy kőrózsa. Olyan kemény levele van annak, egész nyáron nem szárad ki. Oszt hogyha valakinek fájt a füle, aztat kicsavarták, aztán belecsepegtették a fülibe, oszt avval helyregyött."*
Ezt az eljárást szinte mindegyik adatközlőm alkalmazta.

Máktea segített a megfázáson, köhögésen. A megtisztított mákhajat megfőzték és a főzetet mézzel fogyasztották.

De a köhögést elmulasztotta a vöröshagyma leveléből főzött tea is, továbbá begyógyította a hagymalevél a szúrt-, vágott sebeket is. Férgességre pedig fokhagymát etettek a gyerekekkel.[31]

A gyógynövényeket azonban nem csak magukban használták, hanem több növény erejét egyesítő keveréket készítettek belőlük. Egyik adatközlőm elmesélte, hogy édesanyja mindig tartott otthon gyógynövényeket szárított formában. Egy keveréket készített, melynek száz fajtából kellett állnia, mert csak akkor hatott. A teljes összetételt nem tudta megmondani, de a

következő növényekre teljes biztonsággal emlékezett: meggyfa levele, meggynek a bogyója aszalva, kukorica héja és selyme, réti széna, kamilla, útifű, vöröskóró, mályva, dió, szerecsendió, szentjánoskenyér héja és levele, papsajt, láncfű, szederszár.

A gyógynövényeken kívül további növényi eredetű anyagokat is felhasználtak az orvoslásra. Mustármagos borogatást tettek a méhcsípés helyére vagy mustármagot ettek székrekedéskor. Gyomorrontásra ricinusmagot törtek össze és porcukorral megszórva fogyasztották, de ugyanilyen hatásos volt a savanyú káposzta és annak leve. A kelést begyógyította a paradicsom, fülfájáskor pedig a meleg korpa használt. Egy igen érdekes gyógymóddal zárom a növényi eredetű gyógyszerek bemutatását: *"Veronka néni mesélte, hogy űneki egyszer rettenntő fájt a foga, mán két nap ordított. Vót itt egy útkaparó, oszt monta neki:*

- Ide figyelj fiam, majd én meggyógyítom!

Oszt akkor a pipájából vett ki ilyen piszkot, oszt belenyomta a fogába. Azóta se fáj a foga."

Az állati eredetű anyagok használata is kézenfekvő volt, hiszen szinte mindenki tartott állatot. A tojásnak a héját és a tartalmát is hasznosították. A tojáshéjat összetörték, átszitálták, s ez elfogyasztva csonterősítőként hatott. A tojásfehérjével az égési sérüléseket kenték be. A tojás sárgáját és fehérjét tüdőbaj esetén kellett meginni. Aki tudta, nyersen fogyasztotta, aki nem bírta meginni, az felverte.

Jászladányban sokan tartottak méhet és a gyűjtött mézet leggyakrabban köhögésre használták. Az izületes testrészt a sündisznó zsírjával kenték be.

Az állati zsiradékból nyert háziszappan szolgált a rándulás és ficam kenegetésére.

"A tyúkszemet lószörrel elkötötték oszt harmadnapra leszáradt."

Az ásványi anyagok elég ritkán szerepeltek a háziszerek között, de azért akad néhány példa.

A testen keletkezett daganatra meleg sót kellett tenni. Riasztó gyógymódról számoltak be köhögés ellen: kénpor cukorral kevert elegyét fogyasztották el, ami állítólag gyógyította a köhögést.

Az emberi vizeletet többféle betegségnél is hatásosnak tartották. Megrándult végtagra vizeletet kevertek össze sárgafölddel, agyagosra készitették, s ezt a masszát helyezték fel. *"Ha a szél kifújta a lábat, pisiléskor a kezet alá kellet tartani, s azzal bekenni. Mivel sós volt, összehúzta a bőrt."*

Egy másik eljárás a kiszáradt, cserepes szájat gyógyította: *"pállott szájra a nagymama kikapta hajából a hajtőt, füléből kotort ki egy kevés fülzsírt, és azzal kente be az unoka szája szélét."* [32]

Végül szólok néhány keverékről, amelyek nagyon ismert gyógymódok voltak. A sebgyógyítás elterjedt módszere volt a szappanos kovász. Ez mindig kéznél volt, hiszen maguk sütötték a kenyeret. Kelésre, körömgyulladásra, szúrt sebekre bevált orvosságnak tartották.

A másik furcsa keverék a mamma. Ezen a néven ismerte ezt a keveréket egész Jászladány. Kenyérrel összerágott avas szalonnából vagy cukorból állt, s a gyomorrontáson segített és megnyugtatta a sírós gyereket.

A gyermekbetegségek kezelése egyébként is különálló területét képezte a népi gyógyításnak. Találunk egyezéseket az általános gyógymódokkal, de ugyanannyi sajátos jegyet is felfedezhetünk. A születés, az anyaság mindig különös misztériumot jelentett az embereknek. A szülés előtt álló asszonyok, ennek ellenére szinte az utolsó pillanatokig dolgoztak, hiszen el kellett látniuk családjukat. Ám különleges bánásmódban részesült a gyermekágyas asszony, az újszölött, a kisgyermek sebezhetőségénél, gyengeségénél fogva. A kisgyerekeket különleges betegségek kínozták és fokozottan ki voltak téve a megrontás veszélyének. Ha valaki túldicsérte, ajnározta vagy ártó szemével csak ránézett, már kész volt a baj. A megrontott újszülött állandóan sírt, nem szopott, esetleg hányt is. Ilyenkor segített a megfüstölés, megmosdatás különböző változatokban. Mosdatás három kanál vagy háromszor három kanál vízben, a küszöbön, a gerenda alatt, de mindenképpen számított a megmaradt víz mennyisége: ha több volt, mint eredetileg, az elvileg lehetetlen, tehát megrontották a gyereket. De ugyanezt mondták akkor is, ha kevesebb volt. A kisgyerek természetesen minden fájdalomra sírással reagált, de a cigányok azt tartották, hogy *"szőr van a gyerekbe, oszt azér rí".* A sírást okozhatta az is, ha "szóródott" a gyerek.

"A küszöb alól vett fel fődet (ti. az adatközlő férje), eláztatta, a gyerek oldalán keresztet húzott vele."
Ettől elmúlt a baj. Egyszerű eljárás volt a gonosz elűzésére - aki a betegséget okozta -, hogy levették a beteg kisgyerek ruháját és feldobták a háztetőre. A hasmenést vadgesztenyével gyógyították.

A következő eljárások a jászladányi cigányok körében éltek leginkább, s a népi gyógymódok igen archaikus rétegét tükrözik. Titokzatos betegség volt a frász. *"Ha frász vót, a kicsik kaptak egy frászt - fogfrászt meg ilyesmit -, akkor az inget letépték róla,
kivitték, oszt a házon keresztülhúzgálták, aztán el kellett ásni. Utána helyregyött."*

Egy másik érdekes módszer: *"valamikor a csecsemőknek a verébszart leszedték a kerítésről, az anya ráfejt tejet és odaadták a kisgyereknek. Aludt tüle meg a hasfájást kiszedte"*
. Altatásra használták a mákhajat is:
"Ha nem aludt, hoztam mákhajat, megszárítottam, összetörtem, szitán átszűrtem, kifőztem, egy kis kávéskanállal beadtam neki; egész nap aludt"
. A következő altatási eljárást ugyanaz a 74 éves cigányasszony Csikós Vilmosné Rácz Anna mesélte el, aki a gyerekbe került szőr esetét.
"Rossz vót a gyerek, nem tudott alunni. Az én uram a Vilmus elment álmot lopni. Megkezdte az első sarkon, a másik sarkon, a harmadikon, a negyedik sarkon. Hozott fődet. Zacskóba kötte, a gyerek mellé tette. Álmot lopott."

A ladányi gyógyítók

A ladányi emberek nem csak a házi praktikákban bízhattak, hiszen több olyan specialista akadt a faluban, aki sikerrel gyógyított egyes betegségeket. Az ilyen embert bűbájosnak, látónak, tudományos vagy gyógyító embernek, asszonynak, esetleg táltosnak hívták. *"Ezek nem kértek semmit a gyógyításér, hanem mindig azt mondták, hogy ki mennyit rászán. Aztán elfogadtak lisztet, babot, zsírt, kenyeret."*
Az egész falu népe ismerte őket, sőt még a szomszéd községekből is jártak hozzájuk. Elismerték tehetségüket és tisztelték őket.

Ilyen megbecsült tagjai voltak a falu társadalmának a masszírozással gyógyító kenőasszonyok. Név szerint Furulyás Ilona és Túri Rozi néni. *"Van egy öregasszony, úgy hívják, hogy Furulyás Ilona néni, az nagyon érti ezeket a gyógykezeléseket."*
Főként a rándulásokat, ficamokat tudták eredményesen kúrálni. Háziszappannal kenték meg a kezüket, masszírozták, húzogatták a sérült testrészt, amíg egy kattanás hallatszott. Ez jelezte, hogy helyére került a kificamodott végtag.

Túri Rozi nénihez is nagyon sokan jártak. *"Ismertem egy másik asszonyt is, az is ilyen tudományos asszony vót. Túri Rozi néninek hítták. Ez meg az orvosná vót cseléd fiatal korába. Oszt hogy onnan sajátította el vagy hogy, nem tudom. Csak az is ilyen vót, mint ez a Furulyás Ilona."* De nemcsak a masszírozáshoz értettek, hanem a daganatokhoz, bőrbetegségekhez is:
"Vót az a Túri Rozi néni. Az gyógyított. Lehet, hogy az a fekély vagy valami úgy is elmúlt vóna, de ő valamit kotyvasztott rá. De hogy mi a bánatbúi, azt nem tudom"
. A ladányiak tehát vegyes érzelmekkel figyelték a "csodatételeket", de a gyógyulás érdekében félretették (legalábbis egy ideig) a kételyeiket, s felkeresték a tudományos asszonyokat.

Ám Jászladányban nemcsak az asszonyok, hanem az "emberek" is jeleskedtek a gyógyításban. Szintén a rándulásokhoz, ficamokhoz értett kiválóan Rideg Jóska bácsi. Kenőcsöt is használt, s leginkább masszírozással kezelte betegeit.

Jászladány leghíresebb, s máig is emlegetett gyógyítója Szűcs Márton volt. Szűcs Marciként, másutt pedig a "ladányi ember"-ként ismerték, mert híre bejárta az országot.[33] Életéről, cselekedeteiről sok mendemonda kering. A 97 éves Kocsis néni azt mesélte róla, hogy a faluban *"nem volt nála erősebb boszorkány"*
. Meggyógyította az állatokat, embereket és el tudta hárítani a rontás következményeit.

1834-ben született, s az apjától örökölt másfél hold földön gazdálkodott ifjabb korában. Majd megnősült, s közben kezdte szomszédait gyógyítani. Felesége halála után elvett egy özvegyasszonyt, akinek egy fiúgyermeke volt. 1922-ben 88 éves korában halt meg.[34] Gyűjtésem során azonban kirajzolódott róla egy másfajta életút is. Ezen adatok szerint Szűcs Márton eleinte kubikos volt. Négy családja (gyermeke -szerk.) volt, de meghalt belőlük kettő tüdőbajban. Attól kezdve foglalkozott a "természetgyógyászattal". Egyik adatközlőm így jellemezte őt:
"alacsony, töpörödött ember vöt, nagy bajusszal"
. S valóban, nem is képzelhetnénk másként ezt a bűbájos embert. Szolgálataiért egyesek szerint ő sem kért ellenszolgáltatást, de elfogadta, amit adtak neki. Mások szerint egy véka búzát kért a kezelésekért. Nagyon értett a szemmel verés gyógyításához állatnál, embernél egyaránt. Egy ízben egy rossz szemű asszony megverte szemmel egy ladányi család tehenét, mire az nem adott több tejet. Elmentek Szűcs Marcihoz, aki a következőket tanácsolta:
"Hajnalban fejjétek meg a tehenet, és akármilyen kevés tejet ad, azt tegyétek fel a katlanba. Mire az felforr, ott lesz, aki megrontotta"
, így is cselekedtek, s az adott pillanatban a szomszédasszony jelent meg náluk. Erre seprűt ragadtak és elkergették az asszonyt.

A szemmel vert kisgyerekkel Szűcs Marci intelmei szerint így kellett eljárni: *"Három kanál vizet mérjé ki egy pohárba és azzal mosdasd meg a gyerekedet. Hogyha nem lesz meg a három pohár víz, akkor szem verésbe lesz".*

A következő történetet egy 86 éves özvegyasszonytól hallottam:

"Mikor menyasszony vótam, akkor rontottak meg engemet. Alig bírtam menni, a két térdem borzalmatosan fájt, meg a derekam is. Azt mondta édesanyám, el kell menni ahhoz az öregemberhez, akit ajánlottak. (Szűcs Marcihoz) Odaérünk, bekopogunk, beengedtek. Akkor mingyán nem kérdezte, hogy ki a beteg, semmit nem kérdezett csak nekem fordul mingyán:

- Szélgutás vagy, szélgutás vagy! - aszongya.

A sublótnál állt, vót ott valami kis üveg, fehér valami vót benne, de az olyan erős vót!.

- Száguld meg, száguld meg, mer szélgutás vagy!

Megszagultam háromszor vagy négyszer, úgy vettem észre mingyán magamat, hogy csapkod valami kifelé a fejembül ... mán jobb vót valamivel. Akkor megin megszagultatta velem háromszor, akkor még jobb vót. Akkor azt mondja:

- Majd megcsinájjátok otthon, amit én gondolok.

Nem tudtuk mire gondol, hazamentünk. Édesanyám ment be a spájzba, aztán valaki megrántotta neki a kötőjit. Aszongya egy hang:

- Sátorfűvel füstöld meg a lyányt keresztbe háromszor, naplement után, de át ne lépje a küszöböt!

Anyám csak megállt, oszt lesett, hogy hunnan gyün ez a hang. Akkor ezeket megcsinálta anyám: keresztbe füstölte a lakást sátorfűvel, így a sarkokat e az Atyának, a Fiúnak, a Szentléleknek a nevében Ámen. [35] Én a sezlonyon feküdtem és elkezdtem a kezemmel hadonászni. Igaz, azt is mondta (Szűcs Marci), hogy akkor este nagyon vigyázzanak rám, mer az az illető meg fog jelenni mellettem és majd fojtogat. Három nap után semmi bajom nem vót."

Mágikus ereje a következő eset kapcsán is megmutatkozott.

Volt egy ember a faluban, akinek gyakran kellett a tanyákra, sok kutya közé járnia. Attól félt, hogy egyszer majd jól helybenhagyják az ebek. Szűcs Marci azt tanácsolta neki, hogy vegyen csizmát a vásárban. Odamenet ne szóljon senkihez. Ha a csizmát megvette, tegye a vállára és induljon vissza. Hazafelé talál egy döglött kutyát az úton, arra üljön le és húzza fel a csizmát. így nem bántja majd egy kutya sem. A jóember meg is cselekedte ezeket, s attól fogva soha nem bántották a kutyák.

Utoljára egy olyan történetet írok le, amely azt mutatja, hogyan leckéztette meg azokat, akik nem hittek csodás képességeiben.

Szűcs Márton egyszer egy idegen faluban élő embernek tett szívességet, amiért egy zsák búza lett volna a fizetség. Hanem az idegen hazatérte után megfeledkezett az ígéretről, s a búza nem akart Ladányba érkezni. Szűcs Marci elunta a várakozást, s egy helybéli emberrel küldött üzenetet, akinek épp az idegen faluban volt dolga. Az üzenet a következő volt:

- Ha nem tartják be az ígéretet, a lányuknak ne a koszorúslány-, hanem a halotti ruhát készítsék!

A helybéli ember nem értett semmit az egészből, de felkereste a megjelölt helyet, ahol legnagyobb meglepetésére valóban koszorúslány ruhát készítettek a lányuknak. Átadta az üzenetet, amire így válaszoltak:

- Ha eddig kibírta, már várhat. Ezt mondja meg neki!

Mire a hírvivő így felelt:

- Hallja ő azt.

Ezután eltelt egy-két nap, s a ház ura meggondolta magát, a felesége heves tiltakozása ellenére elindult Jászladányba az ígért búzával. Lerótta Szűcs Marcinak a tartozását, aki csak ennyit mondott búcsúzóul:

- Majd meglepetés ér, ha hazamész! A lányodon el fog porladni a ruha, ha felveszi.

S hazaérve az idegen látta beteljesülni a jóslatot, mert amikor a lánya fel akarta venni a gonddal elkészített koszorúslány ruhát, az elporladt a kezében.

Az 1930-as évektől azonban egyre kevesebb volt az ilyen "nagytodományú" ember. Az öregek már kihaltak, a fiatalok meg nem mertek vele foglalkozni, hiszen büntették a kuruzslókat, főként az "angyalcsinálókat". A hivatásos orvosok is ellenezték a működésűket szakmai szempontból is, másrészt féltették az állásukat. Ma újra egyre többen fordulnak a természetes gyógymódok felé, s az időközben "beporosodott" eljárásokat újra felelevenítik. Ezt nyomatékosítják az adatközlők ilyesfajta megjegyzései: *"ez most is így van, régen is így vót"* vagy
"én azt most is használom".
Kiváltképp igaz ez a gyógynövényekre, melyek használatának megalapozottságát a tudomány is feltárta. Megint begyűjtik néhányan a kamillát, hársfát, csipkebogyót, hogy mindig kéznél legyenek betegség esetén, használják a vöröshagyma héját, a mézet. Természetesen a hivatalos orvostudomány a század elejétől kezdve egyre nagyobb teret követel magának, s ezért lepődtem meg én magam is azon, hogy a 2000. év felé közeledve még ennyi hagyományos módszerre emlékeznek, s néhányat közülük még használnak is a jászladányiak.

Összegzés

Jászladány népi gyógyítása sok hagyományos elemet őriz. A lakosság jelentős része cigány, s az archaikus gyógymódok leginkább ezekben a közösségekben maradtak fenn. Racionális és irracionális eljárásokat egyaránt alkalmaztak.

A mágikus gyógymódok egyik rétege az analógián alapszik, lényegük a betegség eltávolításának szándéka. Ez nyilvánul meg az eltávolító mozdulatokban (árpa lekaszálása, keresztútra vetés). Lényegesek a visszájáról végzett cselekvések, például keresztbe tett lábbal a boszorkány elűzése. Ugyanezt a célt szolgálta a beteg egy-egy ruhadarabjának elégetése vagy a ház körül hordozása. A mosdatásban is megjelenik a hasonlóság elve, amikor a használt fürdővizet meghatározott helyre öntik ki, például a rózsafa tövébe. Érdekes, hogy az orbánc és a sárgaság országszerte jól ismert analógiás gyógymódjaira nem találtam példát.

Az irracionális gyógymódok közül fontos szerep jutott a szómágiának: *"Ez volt talán az emberiség egyik legősibb, legkönnyebben alkalmazható gyógymódja. Mivel közvetlen testi beavatkozást nem igényel, s így fájdalmat sem okoz, hatása elsősorban pszichikai, s mint kiderült, a lelki felkészítés az egyik legfontosabb hatóerő a népi gyógyításban."*
[36]

A ráolvasások rövidebb formájában csak egy-egy mondat szolgált a betegség eltávolítására (pl. Ragadjon terád!) Máskor hosszabb szöveget mondtak el, s ezeket titkos mozdulatokkal kísérték, melyeket többnyire csak a falusi gyógyítók ismerték. Leginkább az árpa és a tyúksegg esetében alkalmazták. A ráolvasásoknak több típusa ismert, Jászladányban két formájával találkoztam. Az egyik a Földanyához fordul, a másik az újholdhoz.
"A Földanyát... említő szövegekről azt tartja a kutatás, hogy pogány elemeket őriztek meg. Ugyanez feltételezhető azokról a szövegekről, amelyekben a hold mint király szerepel."
[37]

A kereszténység nyomai is felbukkannak és keverednek a pogány elemekkel (pl. rontás esetén a szoba sarkait az Atya, a Fiú és a Szentlélek nevében füstölik meg). Megfigyelhető a mágikus számok használata, leggyakoribb a 3, 7, 9. Nagy jelentőséget tulajdonítanak a tevékenység helyének is. Jászladányban leginkább a küszöböt említik. Legalább ilyen fontos az időpont is. Gyakran adtak a betegnek olyan utasítást, hogy naplemente után nem léphet ki a házból.

A racionális gyógyító technikák közül leggyakrabban a borogatást, kenést használták. Elődeink közvetlenebb kapcsolatban voltak környezetükkel, a természet közelsége mindennapi életük részévé vált. Több tapasztalatot gyűjtöttek, alaposan megfigyelték azokat a jelenségeket, melyek körülöttük történtek, s levonták a számukra hasznos következtetéseket.

Felhsználták a gyógynövényeket, főként a kamillát, hársfát, vöröshagymát, útifüvet. Ásványi és mesterséges anyagok is bekerültek a házi patikába: jód, hipermangán, diana. Az emberi

eredetű anyagoknak mágikus erőt tulajdonítottak, használták a nyálat, anyatejet, vizeletet.

A falu népe és a specialisták között bizalmas volt a viszony. A betegek hittek a gyógyulásban , a gyógyító erejében és igyekeztek követni az utasításokat. Ám a gyakran ködös megfogalmazások, nehéz feltételek betartása problémát okozott, s így a beteg magát okolta a várt javulás elmaradásáért.

Napjainkra megváltozott ez a viszony, beteg és orvos között kevésbé bizalmas a kapcsolat. Ezért is lehetséges az hogy először a jól bevált hagyományos gyógymódokat alkalmazzák az emberek, s így máig fennmaradhattak ezek az eljárások.

Betegségek listája

ór: összetört, átszitált tojáshéjat kellett enni

álmatlanság: mákhajból főzött tea használt

árpa:

1. kamillateás borogatás

2. *"Akkor úgy szokták a régiek, akinek kicsije vót, belespriccelt, belefejt a szemibe."*

3. porcukrot kell a szembe fújni

4. Azt mondták rá: *"Ragadjon terád!"*

bolha elűzése: farkasalmát kellett az ágy alá szórni, ennek a szaga elűzi a bolhát

bőrbetegségek: *"Fekete inget kifőztek. Fateknőbe tették, oszt ilyen háziszappannal körbecsinálták, mán bedörzsölték. Oszt a gyereket beletették, oszt így mosták az inggel."*

csikart seb: megnyálazták a sebet és útifüvet tettek rá

csuklás: 9 korty vizet kellett inni, s kilencig elszámolni levegővétel nélkül

daganat (bőrön): meleg sóval borogatni

derékfájás: a kenőasszonyok tudták szappanos masszírozással gyógyítani

égési sérülés:

1. hideg vizes borogatás

2. tojásfehérjés bekenés

fejfájás: fodormenta levelével dörzsölték be a homlokukat

férgesség: fokhagymát kell enni

ficam: kenőasszonyok tették helyre masszírozással

fogfájás:

1. kamillateás borogatás

2. pálinkával való öblögetés

3. pipamocskot tettek a fogba

frász: *"az inget letépték róla (betegről), kivitték, oszt a háztetőn keresztülhúzták, aztán el kellett ásni."*

fülfájás:

1. meleg korpát tettek rá

2. a kövirózsa levelének kinyomott levét cseppentették a fülbe

gyomorfájás: fodormenta teáját kell meginni

gyomorrontás:

1. savanyúkáposztát ettek és a levét megitták

2. összetört ricinusmagot szórtak meg cukorral, ezt ették meg

3. a gyerekeknek mammát adtak: kényénél összerágott avas szalonnát vagy cukrot

4. a felnőttek egy kupica rumot ittak

hasmenés:

1. vöröskóró tea

2. vadgesztenye héját egy picike vízben összetörni és egy kávéskanállal megenni

3. étcsokoládé

heptika (tüdővész): akácvirágból készült teát ittak

hólyaghurut: száraz bab csövét leforrázták, föléguggoltak

homloküreg-gyulladás: *"kamillateát megfőzni forróvízbe,föléhajolni, letakarni magamat, oszt belélegezni"*

izületi gyulladás: sündisznó zsírjával kenték be az izületes testrészt

kelés (kilis):

1. nyúlhájjal kenegették

2. avas szalonnával kenték be

3. paradicsomot tettek rá

4. szappanos kovásszal borogatták

kiütés: szódavízzel kenegették

köhögés:

1. kénpor cukorral keverve vagy egy kanál mézbe téve gyógyította a köhögést

2. *"anyám mézet adott legtöbbször"*

3. a megtisztított mákhajat megfőzték és a teát mézzel fogyasztották

4. hagymalevélből főzött teát ittak

5. kamillateás inhalálás

6. hársfatea

7. vizesruhával kötötték be a torkukat

körömgyulladás: szappanos kovászt tettek a gyulladt sebre

kullancs: a cigaretta bagós végével kell bedörzsölni

másnaposság: savanyú káposzta vagy vizes uborka levét itták

megfázás: a következő növényekből készült teákat itták:

1. kamilla

2. bodzavirág

3. csipkebogyó Minél forróbban kellett fogyasztani, mert az így jelentkező izzadás segítette a gyógyulást

méhcsípés:

1. mustármagos borogatást tettek a sebre, amitől kijött a fullánk

2. ecetes vízzel borogatták a csípés helyét

ótvar: disznózsírral kenték be

pállott száj: *"a nagymama kikapta hajából a hajtűt, füléből kotort ki egy kevés fülzsírt, és azzal kente be az unokája szája szélét"*

rándulás:

1. vizeletet kevertek össze sárgafölddel, agyagosra készítették, s a fájós testrészre helyezték

2. dohánylevelet kellett bekenni mézzel, rátenni a megrándult végtagra, végül dunsztkötést rakni rá

seb (szúrt, vágott):

1. hipermangános vízzel fertőtlenítették

2. vöröshagyma héját kellett a sebre tenni

3. útifüvet szedtek és kés fokával megveregették, ezt a zúzalékot tették a sebre

4. farkasalma alaposan megmosott levelét rakták rá

5. lekaparták a szappant, tejfellel meg liszttel összekeverték és ettől kifakadt a seb

6. piros almával dörzsölték meg és az almát keresztúton kellett eldobni, aki megtalálta, arra szállt a betegség

szemölcs: lőszörrel kötötték el, s így leszáradt

tetvesség: petróleummal dörzsölték be a fejbőrt, a hajat

torokfájás: dianás vízzel öblögették a torkukat

tüdőbaj: tojásfehérjét meg sárgáját kellett meginni

tyúksegg:

1. hajszállal vagy lőszőrrel elkötötték, így egy idő után elszáradt

2. *"én hallottam, hogy vályogot tegyé ki lavórba a napra, oszt ha mán megkelt, tedd bele a lábodat"*

3. *"Mikor elvágják a galamb nyakát, hát csepegtessétek rá a vérit."*

4. *"A kezem tele vót tyúkseggel. Aszonták, hogy kenjem meg ződbíkával. Fogtam ződbíkát, bekentem, oszt egyszer megfeketedett."*

5.□□□ "Félbe vágott almával kellett bedörzsölni. Az almát cérnával átkötni, a cérnára még kilenc csomót kötni, az ereszaljában elásni, s pisilni rája minden nap."

vérszegénység: napi 2 dl vörösbort kell meginni

viszketegség: háziszappannal langyaos vízben napjában tízszer is meg kellett mosni.

zöld hályog: hal epéjével kenték be

Minden betegségen segített a szentelt bor. Karácsonykor tették a karácsonyfa alá és újévkor ittak először belőle.

Gyógynövények listája

akác (Robinia) Virágából teát készítettek tüdővészre.

alma (Malus) Félbevágva a tyúksegget dörzsölték be vele.

bab (Phaseolus) A száraz bab csövét le kell forrázni, s föléguggolni. Hólyaghurutnál hatásos.

bodza (Samhucus) Teája a köhögést csillapítja.

csipkerózsa, vadrózsa. (Rosa canina) Bogyójából teát főztek, megfázásra itták.

dió (Juglans) Gyógynövénykeverék része volt.

dohány (Nikotiana) Levelét mézzel megkenve megrándult végtagra tették.

farkasalma (Aristolochia) Kigyült, szúrt sebre a levelét tették.

fodormenta (Mentha spicata) A homlokot kell bedörzsölni vele és elmulasztja a fejfájást.

fokhagyma (Allium sativum): Férgesség esetén ették.

hársfa (Tilia) : Köhögéskor használt a leveléből készített tea.

házi kövirózsa, kőrózsa, kövirág, filfű (Sempervivum) Fülfájáskor a levét belecsepegtették a fülbe.

kamilla (Matricaria chamomilla): Főként a teáját itták meghűlésre, de a begyulladt szem borogatására is használták.

káposzta (Brassica oleracea) A savanyított káposztát gyomorrontás esetén fogyasztották.

kukorica (Zea mays) Héját és selymét gyógynövénykeverékbe tették.

mák (Papaver) Héjából teát főztek, ami elmulasztotta a köhögést és elaltatta a sírós gyereket.

mályva (Malva): Gyógynövénykeverék része volt.

meggy (Prunus cerasus)Levelét és bogyóját gyógynövény-keverékbe tették.

mustár (Sinapis) Mustármagos borogatás enyhítette a rovarcsípés okozta fájdalmat.

papsajtmályva (Malva neglecta): Gyógynövénykeverék része volt.

paradicsom (Solanum lycopersicum): Kelésekre rakták borogatásként.

ricinus (Ricinus communis) Összetört magját gyomorrontás esetén fogyasztották.

szeder (Rubus) Szárát gyógynövénykeverékbe tették.

szentjánoskenyér, Krisztus-tövis, lepénvfa (Ceratonia siliqua) Héját és levelét gyógynövénykeverékbe tették.

szerecsendió (Mvristica fragrans) Gyógynövénykeverékbe tették.

útifű (Plantago lanceolata): Vágott, szúrt sebek, körömgyulladás, fekélyes láb kezelésére használták.

vadgesztenye (Aesculus): Hasmenéskor etették a kisgyerekekkel. A héját összetörték, pici vízzel elkeverték.

vöröshagyma (Allium cepa) Vágott, szúrt sebekre tették a levelét. A héjából készült tea elmulasztotta a köhögést.

vöröskóró ÍRuinex 1.1; Hasmenésre fogyasztották a belőle készült teát.

Jegyzetek

1. Enyedi István kortársa volt Pápai Páriz Ferencnek. Református lelkész, 1692-től Nagyenyeden teológiai tanár. 1714-ben halt meg. A Pax corporis-t megjelenésekor dicsőítő versezettel ünnepelte. Az idézett részlet ebből származik.

2. Jász-Nagykun-Szolnok megye statisztikai évkönyve, 1994.

3. Adatok Szolnok megye történetéből I., 1980. A fejezetben közölt adatok a megjelölt műből származnak, a más forrásból vett adatok külön jegyzetben szerepelnek.

4. Dvorzsák János (szerk.), 1886.; Adatok Szolnok megye történetéből I., 1980.; Magyarország helységnévtára, 1937.

5. Dr. Vajda Gyula, 1932-34.

6. Jász-Nagykun-Szolnok megye statisztikai évkönyve, 1994.

7. Zádor Béláné, 1987. A fejezet további részében saját gyűjtésemet és az említett tanulmányt használtam fel.

8. Lánczi Sándor, 1906.

9. Lánczi Sándor, 1914.

10. Dr. Vajda Gyula, 1932-34.

11. Zádor Béláné, 1987.

12. Ld. uo.

13. Zádor Béláné, 1995.

14. Szolnok Megyei Levéltár (továbbiakban SZML) Jászladány anyakönyvei, 1852.

15. SZML Jászladány anyakönyvei, 1869.

16. SZML Jászladány anyakönyvei, 1870-75.

17. SZML Jászladány anyakönyvei, 1890-95.

18. SZML Jászladány anyakönyvei, 1920-25.

19. Hoppál Mihály-Törő László, 1975. 12. p.

20. Pócs Éva-Hoppál Mihály, 1970. Kérdőív a palóc néphit és népi gyógyászat gyűjtéséhez.

21. Gémes Balázs, 1979. 19. p. Eredeti forrás: Vajkai Aurél, 1948.

22. Szablyár Ferenc, 1984.

23. Pápai Páriz Ferenc, 1984. 15. p.

24. Pócs Éva, 1979. 63. p.

25. "*Új hold, új király, hínak a lakodalomba, de én nem mék el, csak az árpát küldöm el."* Ez a ráolvasás Tiszasasról származik, de a ladányi szöveg tartalmilag azonos vele, némileg rövidebb formában. Szolnok Megye Néprajzi Atlasza, 1969.; Szabó László gyűjtése

26. uo.

27. Damjanich János Múzeum Néprajzi Adattára, lsz. 3878-94.

28. uo.

29. uo.

30. uo.

31. uo.

32. uo.

33. Zana Mátyás, 1994.

34. uo.

35. sátorfű: az úmapi körmenetben felhasznált növények

36. Hoppál Mihály, 1990.

37. uo.

Felhasznált irodalom

Antall József-Buzinkay Géza

1979 Népi gyógyítás Magyarországon. In: Orvostörténeti Közlemények. Suppl. 11-12. (1979)

Balló István

1900 Régi parasztházi orvosságok. In: Ethnographia. XI. 352. p., 411. p.

Barla Sz. Jenő

1907 Régi babonás gyógymódok. In: Ethn. XVIII. 221. p.

Dienes Erzsébet

1984 Kunhegyesi halotti anyakönyvek néhány tanulsága. In: Néprajz és Nyelvtudomány XXVIII. 109-115. p.

Bálint Sándor

1942 Egy magyar szentember: Orosz István önéletrajza

Erdélyi Pál

1900 Régi babonák és kuruzslások. In: Ethn. XI. 80. p.

Grynaeus Tamás-Hoppál Mihály

1987 Népi gyógyászat. In: Magyar néprajzi lexikon. 725-727. p. Gulyás Éva

1992 Egy XIX. századi kéziratos gyógyítókönyv Mesterszállásról. In: Hiedelmek, szokások az Alföldön I. 401-425. p.

Hegyi József

1932 Betegségek és gyógyítások. In: Néprajzi Értesítő. XXIV. 123-127. p.

Hoppál Mihály

1990 Népi gyógyítás. In: Magyar néprajz VII. 693-725. p.

Hoppál Mihály-Törő László

1975 Népi gyógyítás Magyarországon. In: Orvostörténrti Közlemények. Suppl. 7-8. 13-176. p. Jász-Nagykun-Szolnok megye statisztikai évkönyve 1994. Szolnok, 1995.

Lánczi Sándor

1906 Szolnoki és Jász-Nagykun-Szolnok vármegyei útmutató.

Lánczi Sándor

1914 Szolnoki és Jász-Nagykun-Szolnok vármegyei útmutató. Magyarország helységnévtára. Szerk. Dvorzsák János. Bp., 1886. Magyarország helységnévtára. Bp., 1937.

Méliusz Juhász Péter

1979 Herbárium. Bp.-Bukarest.

Németh József

1902 Régi házi orvosságok. In: Ethn. XIII. 132. p.

Némethy Endre

1949 Adatok a népi orvosláshoz. ín: Ethn. LX. 283-284. p.

Oláh Andor

1986 "Új hold, új király": A magyar népi orvoslás életrajza.

1987. A természet patikája. Bp.

Pápai Páriz Ferenc

1984 Pax Corporis. Bp.

Romváry Vilmos-Rápóti Jenő

1980 Gyógyító növények. Bp.

Szabó László-Csalog Zsolt

1974 Szolnok megye néprajzi atlasza I. Szolnok.

Szabó László-Szabó István

1980 Adatok Szolnok megye történetéből I.

Szendrey Zsigmond-Szendrey Ákos

1943 Betegség, gyógyítás. In: A magyarság néprajza IV. 193-204. P-

Szinnyei József

1980-1981 Magyar írók élete és munkái. II.

Vajda Gyula

1932-34 Szolnok város és Jász-Nagykun-Szolnok vármegye címtára. Szolnok Vajkai Aurél

1939 Adatok a népi orvosláshoz. In: Ethn. L. 65. p.

Varró Aladár Béla

1941 Gyógynövények gyógyhatásai. Bp.

Zádor Béláné

1987 Jász-Nagykun-Szolnok vármegye egészségügyi helyzetének fő vonásai 1876-1910 között. In: Zounuk 2. Szolnok Zádor Béláné

1994 Jász-Nagykun-Szolnok megye egészségügyének szervezeti változásai és intézményeinek fejlődése 1920-1944. In: Zounuk 9. Szolnok

1995 Betegségmegelőző, egészségvédelmi és gyógyító tevékenység Jász-Nagykun-Szolnok megyében 1920-1944. In: Zounuk 10. Szolnok

Zana Mátyás

1994 A ladányi ember (Szűcs Márton) In: Múzeumi Levelek 73-74. Szolnok (megjelenés alatt)

Adatközlők

Csikós István r. k. szül. 1950.

Csikós Vilmosné Rácz Anna r. k. szül. 1922.

Fekete Mihályné r. k. szül. 1926.

Hatján Istvánné Nagy Jolán r. k. szül. 1923.

Horváth Elemér r. k. szül. 1922.

Józsa Benedek r. k. szül. 1924.

Józsa Benedekné Donnán Erzsébet r. k. szül. 1934.

özv. Kocsis Frigyesné Földi Erzsébet r. k. szül. 1899.

özv. Major Jánosné Sebők Viktória r. k. szül. 1910.

Makai Endréné Holló Franciska r. k. szül. 1923.

Pomázi Zoltánné Lázár Ilona r.k. szül. 1931.

Sáriné Ilona r. k. szül. 1931

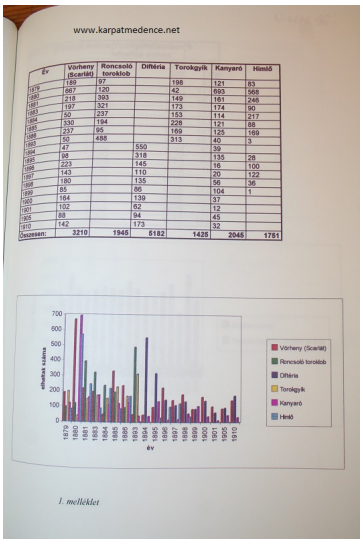
Szász Ferencné Horváth Jolán r. k. szül. 1924.

özv. Szabó Lászlóné Kun Margit r. k. szül. 1925.

Vasas Lászlóné Klaj Franciska r. k. szül. 1929.

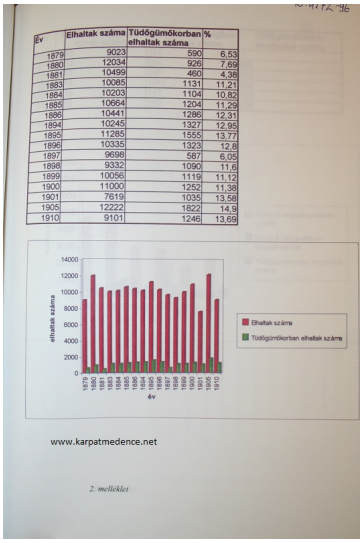
Zakariás Erzsébet r. k. szül. 1925.

Mellékletek:

www.karpatmedence.net

Év	Vörheny (Scarlát)	Roncsoló toroklob	Diftéria	Torokgyík	Kanyaró	Himlő
1879	189	97		198	121	83
1880	667	120		42	693	568
1881	218	393		149	161	246
1882	197	321		173	174	90
1883	50	237		153	114	217
1884	330	194		228	121	88
1885	237	95		189	125	169
1886	50	488		313	40	3
1887	47		550		39	
1888	98		318		135	28
1889	223		145		16	100
1890	143		110		20	122
1891	180		135		56	36
1892	85		99		104	1
1893	164		139		37	
1894	102		62		12	
1895	89		94		45	
1910	142		173		32	
Összesen:	3210	1945	8182	1425	2045	1761

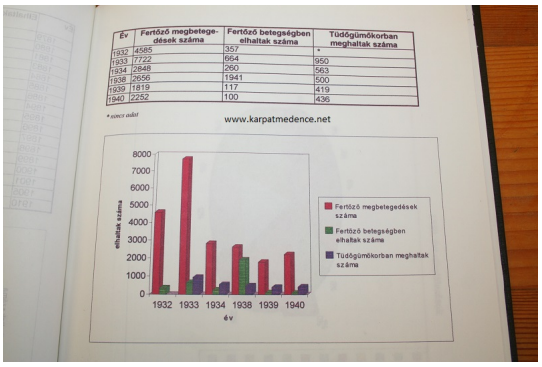
1. melléklet

év	Elhaltak száma	Tüdőgümőkorban elhaltak száma	%
1879	9023	590	6,53
1880	12034	926	7,69
1881	10499	460	4,38
1883	10085	1131	11,21
1884	10203	1104	10,82
1885	10664	1204	11,29
1886	10441	1286	12,31
1894	10245	1327	12,95
1895	11285	1555	13,77
1896	10335	1323	12,8
1897	9698	587	6,05
1898	9332	1090	11,6
1899	10056	1119	11,12
1900	11000	1252	11,38
1901	7619	1035	13,58
1905	12222	1822	14,9
1910	9101	1246	13,69

www.karpatmedence.net

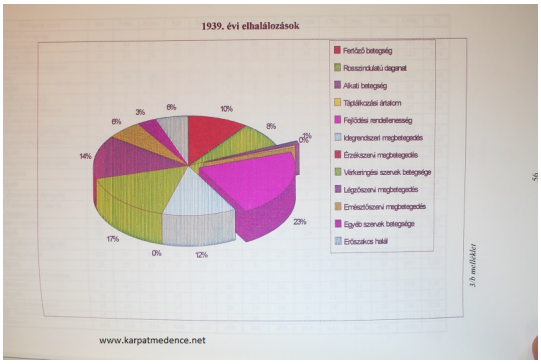
2. melléklet

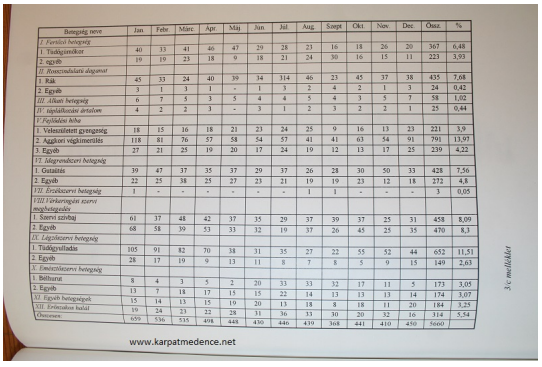

Év	Fertőző megbetegedések száma	Fertőző betegségben elhaltak száma	Tüdőgümőkorban meghaltak száma
1932	4585	357	*
1933	7722	664	950
1934	2848	260	563
1938	2656	1941	500
1939	1819	117	419
1940	2252	100	436

* nincs adat

www.karpatmedence.net

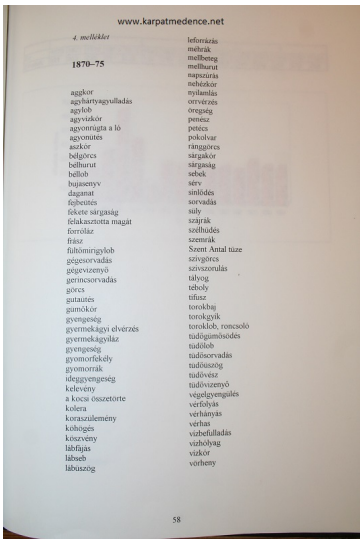

1939. évi elhalálozások
Fertőző betegség
Rosszindulatú daganat
Alkati betegség
Táplálkozási ártalom
Fejlődési rendellenesség
Idegrendszeri megbetegedés
Érzékszervi megbetegedés
Vérkeringési szervek betegsége
Légzőszervi megbetegedés
Emésztőszervi megbetegedés
Egyéb szervek betegsége
Erőszakos halál
10%
8%
0%
23%
12%
0%
17%
14%
6%
3%
6%
www.karpatmedence.net

Betegség neve	Jan	Febr	Márc.	Apr.	Máj	Jun.	Jul.	Aug.	Szept	Okt.	Nov.	Dec	Össz.	%
I. Fertőző betegség														
1. Tüdőgümőkor	40	33	41	46	47	29	28	23	16	18	26	20	367	6,48
2. egyéb	19	19	23	18	9	18	21	24	30	16	15	11	223	3,93
II. Rosszindulatú daganat														
1. Rák	45	33	24	40	39	34	314	46	23	45	37	38	435	7,68
2. Egyéb	3	1	3	1	-	1	3	2	4	2	1	3	24	0,42
III. Alkati betegség	6	7	5	3	5	4	4	5	4	3	5	7	58	1,02
IV. táplálkozási értelem	4	2	2	3	-	3	1	2	3	2	2	1	25	0,44
V.Fejlődési hiba														
1. Veleszületett gyengeség	18	15	16	18	21	23	24	25	9	16	13	23	221	3,9
2. Aggkori végkimerülés	118	81	76	57	58	54	57	41	41	63	54	91	791	13,97
3. Egyéb	27	21	25	19	20	17	24	19	12	13	17	25	239	4,22
VI. Idegrendszeri betegség														
1. Gutaütés	39	47	37	35	37	29	37	26	28	30	50	33	428	7,56
2. Egyéb	22	25	38	25	27	23	21	19	19	23	12	18	272	4,8
VII. Érzékszervi betegség	1	-	-	-	-	-	-	1	1	-	-	-	3	0,05
VIII. Térkeringési szervi megbetegedés														
1. Szívi szívbaj	61	37	48	42	37	35	29	37	39	37	25	31	458	8,09
2. Egyéb	68	58	39	53	33	32	19	37	26	45	25	35	470	8,3
IX. Légzőszervi betegség														
1. Tüdőgyulladás	105	91	82	70	38	31	35	27	22	55	52	44	652	11,51
2. Egyéb	28	17	19	9	13	11	8	7	8	5	9	15	149	2,63
X. Emésztőszervi betegség														
1. Bélhurut	8	4	3	5	2	20	33	33	32	17	11	5	173	3,05
2. Egyéb	13	7	18	17	15	15	22	14	13	13	13	14	174	3,07
XI. Egyéb betegségek	15	14	13	15	19	20	13	18	8	18	11	20	184	3,25
XII. Erőszakos halál	19	24	23	22	28	31	36	33	30	20	32	16	314	5,54
Összesen:	659	536	535	498	448	430	446	439	368	441	410	450	5660	

3-s melléklet

www.karpatmedence.net

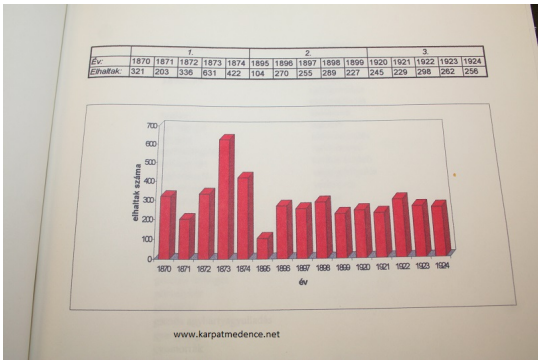
www.karpatmedence.net

4. melléklet

1870–75

aggkor
agyhartyagyulladás
agylob
agyvízkór
agyonrúgta a ló
agyomütés
aszkor
belgörcs
belhurut
bellob
bujasenyv
daganat
fejbeütés
fekete sárgaság
felakasztotta magát
forróláz
frász
fültőmirigylob
gégesorvadás
gegevizenyö
gerincsorvadás
görcs
gutaütés
gümökór
gyengeség
gyermekágyi elvérzés
gyermekágyláz
gyengeség
gyomorfekély
gyomorrák
ideggyengeség
kelevény
a kocsa összetörte
kolera
korszulemény
kohöges
köszvény
lábfájás
lábseb
lábuszog
leforrázás
mehrák
mellbeteg
mellhurut
napszúrás
nehézkór
nyilamlás
orrvérzés
öregség
penész
petécs
pokolvar
ránggörcs
sárgakór
sárgaság
sebek
sérv
sinlödés
sorvadás
súly
szájrák
szélhüdés
szemrák
Szent Antal tüze
szivgörcs
szivszorulás
tályog
téboly
tifusz
torokhaj
torokgyik
toroklob, roncsoló
tudőgümösödés
tudőlob
tudősorvadás
tudőszuvog
tudövész
tudővizenyö
végelgyengülés
vérfolyás
vérhányás
vérhas
vízbefulladás
vízhólyag
vízkór
vörheny

58

	1.				2.					3.			
Év:	1870	1871	1872	1873	1874	1895	1896	1897	1898	1899	1920	1921	1922	1923	1924
Elhaltak:	321	203	336	631	422	104	270	255	289	227	245	229	298	262	256

6. melléklet

1895–99

aggkor
agydaganat
agyguta
agyhártyagyulladás
agylágyulás
agyszélhüdés
agyvérömleny
agyvérzés
aszkór
dermedés
fegörcs
fültömirgylob
görcs
görcsös köhögés
görvelykór
gümökor
gümös agyhártyagyulladas
gyengeség
gyomorrák
hagymáz
hashártyalob
hörghurut
hörglob
kimerülés
koraszülés
májrák
májsorvadás
méhrák
mellhártyalob
merevgörcs
nehézkór
orbánc
öngyilkosság
rák
rángatógörcs
roncsoló toroklob
szelhüdés
szívbelhártyalob
szívszélhüdés
szívvágulat
torokgyik
toroklob
tüdőgümökór
tüdőgyulladás
tüdőhurut
tüdőlob
tüdőszélhüdés
tüdővizenyő
üszkös szájlob
végelgyengülés
vérhányás
vérhas
veselob
vízbefulladás
vízkór
vörheny

www.karpatmedence.net

7. melléklet

1920–25

aggaszáj
aggkór
agydaganat
agyhártyalob
agyrák
agyroncsolás
agyvérzés
angolkór
belcsavarodás
belhurut
csontgümökór
difteria
égési sérülés
epilepszia
érelmeszedés
gégerák
gégesorvadás
gümös hashártyalob
gyermekaszály
gyermekkori rángógörcs
gyomorrák
hashártya gümökór
hasi hagymáz
hasvízkór
hólyagrák
húgyhólyaghurut
hurutos tüdőlob
idegbaj
infekció
influenza
izomsorvadás
kanyaró
koponya és csontrepedés
lugmérgezés
májrák
májsorvadás
májzsugor
malária
méhrák
mellhártyalob
nyelőcsőszükület
nyelvrák
orbáncz
rángógörcs
roncsoló toroklob
szívbelhártyalob
szívbénulás
szívbillentyű elégtelenség
szívizomlob
torokrák
tuberkulózis
tüdőbaj
tüdőgümökór
tüdőgyulladás
tüdőlob
tüdőtágulás
tüdőtályog
vakbélgyulladás
végelgyengülés
veleszületett gyengeség
véres agyguta
vérhas
vérmérgezés
vérzésre való hajlandóság
veselob
vetélés
vörheny

www.karpatmedence.net

Kovács Dezső: Népi gyógyítás Jászladányban. Mérnök Néprajzi Anyaga, a Jászberényi Tanítóképző Főiskola Évkönyve 1996.